

ERIC WEINER

Kaip vienas bambeklis
ieškojo laimingiausių vietų pasaulyje

Laimės
GEOGRAFIJA

Eric Weiner

*Kaip vienas bambeklis
ieškojo laimingiausių vietų pasaulyje*

Laimės geografija

Iš anglų kalbos vertė Ema Bernotaitė

VILNIUS 2016

UDK 910.4
Ve55

Versta iš
Weiner, Eric.
*The geography of bliss: one grump's search for
the happiest places in the world*
All rights reserved

© Eric Weiner, 2008
© Vertimas į lietuvių kalbą, Ema Bernotaitė, 2016
© Viršelis, Eglė Stonienė, 2016
© Leidykla VAGA, 2016
ISBN 978-5-415-02436-0

Skiriu Šeron

*Ar šiomis karo ir gandų apie karą dienomis niekada nesate
svajoję apie vietą, kurioje viešpatautų taika ir saugumas,
kurioje gyvenimas būtų ne kančia, o patvarus malonumas?*

„Dingęs horizontas“ (*Lost Horizon*),
režisierius Frenkas Kapra (*Frank Capra*), 1937 m.

Turinys

Ižanga • 11

1 skyrius

NYDERLANDAI. *Laimė – tai skaičius* • 16

2 skyrius

ŠVEICARIJA. *Laimė – tai nuobodulys* • 42

3 skyrius

BUTANAS. *Laimė – tai politika* • 68

4 skyrius

KATARAS. *Laimė – tai laimingas loterijos bilietas* • 124

5 skyrius

ISLANDIJA. *Laimė – tai nesėkmė* • 177

6 skyrius

MOLDOVA. *Laimė yra kažkur kitur* • 229

7 skyrius

TAILANDAS. *Laimė – tai negalvojimas* • 269

8 skyrius

DIDŽIOJI BRITANIJA. *Laimė – tai darbas* • 298

9 skyrius

INDIJA. *Laimė – prieštaraivimuose* • 334

10 skyrius

AMERIKA. *Laimė – namuose* • 372

Epilogas. Ar jį radau? • 388

Padėka • 394

Ižanga

Krepšius buvau susikrovęs, atsargomis apsirūpinęs. Pasirengęs nuotykiui. Taigi vėlyvą vasaros popietę išsitempiau entuziazmu nemaž nespinduliuojantį savo draugą Driu tyrinėti naujų pasaulių, vildamasis pakeliui surasti laimę. Visada tikėjau, kad laimė manęs tyko kažkur šalia, už kampo. Visa gudrybė – rasti reikiamą kampą.

Vos tik mudviem iškeliavus, Driu puolė į paniką. Maldavo manęs grįžti, tačiau aš nepasidaviau, atkakliai raginau tęsti kelionę, nes negalėjau atsispirti smalsumui, kas mūsų laukia. Pavojai? Stebuklai? Man būtinai reikėjo tai sužinoti, iki šios dienos esu įsitikinęs: mums būtų pavykę nukeliauti ten, kur išsiruošėme, jeigu Baltimorės apygardos policija nebūtų nusprendusi (tada mane tai nejučia papiktinu), kad greitkelio kelkraštis – ne vieta porelei penkiamečių.

Vieni žmonės keliavimo karštine užsikrečia. Kiti jau gimsta ja sirgdami. Po nutrauktos mudviejų su Driu ekspedicijos, liga, jeigu galima taip pasakyti, ilgus metus manyje tūnojo pasyviai. Bet kai baigiau koledžą, ji pasireiškė su nauju įkarščiu. Desperatiškai troškau pamatyti pasaulį, pageidautina kieno nors kito sąskaita. Bet kaip? Neturėjau jokių rinkoje vertinamų įgūdžių, buvau ne itin dovingas paniurėlis. Taigi nusprendžiau tapti žurnalistu.

Dirbdamas nacionalinės radijo stoties korespondentu užsienyje, aplankiau tokias vietas kaip Irakas, Afganistanas ir Indonezija – nelaimingas vietas. Kita vertus, tai atrodė visiškai natūralu. Nesąmoningai laikiausi pagrindinio žurnalistikos principo rašyti apie tai, ką išmanau. Tad įsitvėręs bloknoto, per petį persimetęs magnetofoną basčiausi po pasaulį ir pasakojau istorijas apie niūrius nelaimingus žmones. Tiesą sakant, nelaimingi žmonės, gyvenantys tokiose ašarų pakalnėse, puikiai tinka geroms istorijoms. Jie virpi-na širdies stygas ir kelia gailestį.

Tačiau tai gali būti ir tikra kančia.

Pamaniau, kaip būtų, jeigu ištisus metus praleisčiau keliaudamas aplink pasaulį ir, užuot trypęs visiems iki skausmo įsiėdusius vargų kamuojamus taškus, paieškočiau neatrastų laimingų vietų? Tokių, kuriose su kaupu galima rasti vieną ar kelis dalykus, būtinus sočiam laimės troškiniui: pinigų, malonumų, dvasingumo, darnių šeimų, o be viso kito, dar ir šokolado. Visame pasaulyje kasdien sklando begalė dvejonių „kas būtų, jeigu?“ Kas būtų, jeigu gyventum pasakiškai turtingoje šalyje, kurioje nereikia mokėti mokesčių? Kas būtų, jeigu gyventum šalyje, kurioje galima daryti klaidas? Jeigu gyventum tokioje demokratiškoje šalyje, kurioje balsuoti galima septynis kartus per metus? O jeigu gyventum šalyje, kurioje draudžiama per daug mąstyti? Ar tada būtum laimingas?

Kaip tik tai aš ir ketinau išsiaiškinti, o šio lengvabūdiško eksperimento rezultatas yra knyga, kurią dabar jūs laikote rankose.

Gimiau 1963-aisiais, Besišypsancio veidelio metais. Tais metais grafikos dizaineris iš Vusterio Masačusetse, vardu Harvėjus Bolas (*Harvey Ball*), nupiešė smagų piešinėlį, geltoną veidelį, kuris da-

bar šypsosi visur, kur bepažvelgsi. Sunku patikėti, bet Bolo veidelis buvo sukurtas pralinksminti žmones, dirbančius ne kur kitur, o draudimo kompanijoje, tik vėliau jis tapo paviršutiniškos, grynai amerikietiškos laimės ženklu.

Linksmoji Bolo ikona nepaveikė manęs savo kerais. Nesu iš linksmųjų, niekada toks nebuvau. Vaikystėje mėgstamiausias „Mikės pūkuotuko“ veikėjas man buvo Asiliukas. Žmonijos istorijos kontekste beveik visais laikais būčiau laikomas normaliu. Šiame gyvenime, šioje žemėje laimė buvo prizas, skirtas tik dievams ir keliems laimingiesiems. O štai mūsų laikais manoma, kad laimę gali pasiekti kiekvienas, tai laikoma kone prievole. Taigi aš ir milijonai kitų kenčiame nuo naujesiems laikams būdingo sutrikimo, kurį istorikas Darinas Makmahonas (*Darrin McMahon*) aiškina taip: žmogus „nelaimingas dėl to, kad nėra laimingas“. Visai nelinksma.

Taigi aš, kaip ir daugelis kitų, mėginau pasveikti. Dar nepasitaikė nė vienos savivalbos knygos, kuria nebūčiau susižavėjęs. Mano knygų lentyna primena dangų siekiantį siūbuojantį paminklą egzistenciniam nerimui, ji prikimšta knygų, kuriose tikinama, kad laimė slypi manyje. Jeigu nesijaučiu laimingas, vadinasi nepakankamai giliai ieškau.

Ši savivalbos industrijos aksioma taip stipriai įsismelkusi, jog atrodo kone savaime suprantama. Vienintelė bėda – tai netiesa. Laimė glūdi ne mumyse, o išorėje. Tiksliau tariant, riba tarp išorės ir vidaus nėra tokia aiški, kaip mums atrodo.

Amžiną atilsį britų kilmės filosofas Alanas Vatsas (*Alan Vatts*) vienoje iš nuostabių paskaitų apie Rytų filosofiją pateikė tokią analogiją: „Jeigu nupieščiau apskritimą ir paklausčiau žmonių, ką nupiešiau, dauguma atsakytų, kad apskritimą, diską arba sviedinį. Vos keletas žmonių pasakytų, jog nupiešiau skylę sienoje, nes dauguma

pirmiausia pagalvoja apie vidų, o ne apie išorę. Bet iš tiesų abi šios dalys egzistuoja kartu: negali turėti *vidaus*, neturėdamas *išorės*.“

Kitais žodžiais tariant, nuo to, *kur* esame, gyvybiškai priklauso tai, *kokie* esame.

Sakydamas „kur“ turiu galvoje ne vien fizinę, bet ir kultūrinę aplinką. Kultūra – tai jūra, kurioje nardome, ji visa apima, visa ap-
rėpia, tad nepastebime joje esantys, kol iš jos neišlipame. Ji svarbesnė, nei manome.

Savo žodžiais mes nesąmoningai sujungiame geografiją ir laimę. Apie laimės ir pasitenkinimo paieškas kalbame taip, tarsi tai būtų taškai atlase, tikros vietos, kurias galėtume aplankyti, jeigu turėtume tinkamą žemėlapi ir reikalingų orientavimosi įgūdžių. Jeigu kada nors atostogavote kurioje nors Karibų jūros saloje ir jums šovė galvon nepageidaujama mintis: „Čia galėčiau būti laimingas“, – suprantate, ką turiu omenyje.

Be abejo, visai čia pat ir viliojanti, slidi rojaus sąvoka. Ji jau kuris laikas apgaudinėja žmoniją. Platonas įsivaizdavo Palaimintųjų salas, vietą, kurioje laimė srūva it šilti Viduržemio jūros vandenys. Iki pat aštuonioliktojo amžiaus žmonės Rojaus sodą įsivaizdavo kaip tikrai esančią vietą. Ji buvo vaizduojama žemėlapiuose – ironiška, Tigo ir Eufrato santakoje, kur mūsų dienomis yra Irakas.

Europiečių tyrinėtojai ruošdamiesi į rojaus paieškas mokėsi aramėjų kalbos – tos kalbos, kuria kalbėjo Jėzus. Aš išsirengiau į savo kelionę ieškoti savo rojaus mokėdamas ne aramėjų, o kitą menkai žinomą kalbą, moderniąją laimės liturgiją, kuria bendrauja naujieji besiformuojančio laimės mokslo apaštalai. Prisimenu tokius posakius kaip „pozityvus poveikis“ ir „hedonistinis prisi-taikymas“. Nepasiėmiau drauge Biblijos, tik kelis *Lonely Planet* vadovus ir Henrio Milerio (*Henry Miller*) mintį: „Žmogaus kelionės

tikslas nėra konkreči vieta, tai tik būdas į viską pažvelgti kitomis akimis.“

Taigi kaip paprastai drėgną ir karštą dieną Majamyje (jis pats kai kuriems žmonėms asocijuojasi su rojumi) susikraunu daiktus, palieku namus ir iškeliauju – pats puikiai suprantu, kad darau tikrą kvailystę, elgiuosi taip pat neprotingai kaip anuomet, būdamas penkerių. Nes, pasak Eriko Hoferio (*Eric Hoffer*), „laimės paieškos yra pagrindinis žmogaus nelaimių šaltinis“. Tiek to. Aš ir taip jau nelaimingas. Nelabai turiu ką prarasti.

NYDERLANDAI

Laimė – tai skaičius

Žmogaus prigimčiai būdinga patirti malonumą stebint malonius dalykus darančius kitus žmones. Tai paaiškina dviejų verslo sričių, pornografijos ir kavinių, populiarumą. Amerikiečiai pirmauja pirmoje srityje, o europiečiams geriau sekasi antroje. Kava ir maistas su tuo beveik nesusiję. Kartą girdėjau apie kavinę Tel Avive, kurioje visiškai atsisakyta bet kokio maisto ir gėrimų: ten klientams padedamos tuščios lėkštės ir puodeliai, tačiau susimokėti reikia iš tikrųjų.

Kavinės – tai teatrai, jose klientai yra ir atlikėjai, ir žiūrovai. Vieną puikią kavinukę susirandu Roterdame, už kvartalo nuo savo viešbučio. Ji didžiulė, bet jauki, prabangi, bet drauge ir aptriušusi. Puikios medinės grindys atrodo metų metus nešveistos. Tai vieta, kurioje ilgas valandas galėtum praleisti siurbčiodamas vieną bokalą alaus, spėju, kad dauguma taip ir daro.

Visi rūko, taigi ir aš prisidegu nedidelį cigarą. Kažkodėl čia mane apima jausmas, jog turiu marias laiko, todėl įsižiūriu į menkiausias smulkmenas. Pastebiu ant baro kėdės sėdinčią moterį, kuri susikėlusi kojas ant laiptų turėklų – jos primena pakeliamąjį tiltą: žmonėms norint praeiti, moteris kojas pakelia, paskui vėl nuleidžia.

Užsisakau alaus *Trapiste*. Jis šiltas. Paprastai šilto alaus nemėgs-tu, tačiau šis man patinka. Aplinkui girdžiu malonų olandišką kle-gėjimą. Jis skamba lyg ir pažįstamai, nors niekaip nesuprantu kodėl. Ūmai mano protas nušvinta. Olandų kalba – tarsi atvirkščia anglų. Žinau, nes esu daugybę kartų girdėjęs angliškai kalbant iš kito galo. Neskaitmeniniame amžiuje televizoriaus dydžio juostiniu magne-tofonu redaguodavau savo įrašytus reportažus nacionaliniam ra-dijui. Dažnai tekdavo kai kurias atkarpas išklausti iš antro galo. Dabar, sėdėdamas kavinėje su cigariuku ir bokalu šilto *Trapiste* alaus, svarstau, ar įrašius ką nors kalbant olandiškai ir pasiklausius atbulai skambėtų kaip įprasta anglų kalba.

Jūs, be abejo, jau supratote, kad laikas manęs neverčia skubėti. Turiu jo marias. Bet tokia ir yra europietiško kavinių esmė: sėdinė-ti be saiko ir nejausti sąžinės graužimo. Nenuostabu, jog dauguma žymiausių pasaulio filosofų kilę iš Europos. Kiurkso sau kavinėse ir leidžia mintims klaidžioti, kol kokia nors iš esmės nauja filosofijos kryptis – tarkime, egzistencializmas – šauna į galvą. Aš atvykau čia ne naujos filosofijos šakos kurti. Tikrai ne. Darau tai, ką prancūzai vadina *la chasse au bonheur*, kitaip sakant, medžioju laimę.

Kalbant konkrečiau, mano grobis – olandų profesorius, var-du Rutas Venhovenas (*Ruut Veenhoven*), laimės paieškų krikštatėvis. Venhovenas turi tokį dalyką, kurį vadina „Pasauline laimės duom-baze“. Ir tai ne pokštas. Venhovenas yra sukaupęs begalę žmonijos žinių apie tai, kas juos daro laimingus, o kas – ne; jis turi ir tai, kas labiausiai domina mane – kokios vietos yra pačios laimingiausios. Jeigu kur nors ir yra laimės žemėlapis arba palaimos atlasas, tai Ru-tas Venhovenas tikrai apie jį žino.

Nenoromis išeinu iš kavinės ir traukiu vakarienianti atgal į savo viešbutį. Roterdamas nėra gražus miestas. Pilkas ir nuobodus,

vos kelios vietos, kurias verta apžiūrėti. Vis dėlto vietinių olandų ir imigrantų, daugiausia musulmonų, kratinys pateikia įdomių kontrastų.

Sekso reikmenų parduotuvė *Cleopatra*, kurios vitrinoje puikuojasi visas žvėrynas milžiniškų ir nerimastingai į tikrus organus panašių vibratorių, įsikūrusi vos per vieną kvartalą nuo Pakistano islamo centro. Paskui užuodžiu marihuanos dvelksmą, svaigų olandiškos tolerancijos aromatą. Už poros kvartalų pamatau ant kopėčių užsikorusį vyrą, kuris ant parduotuvės fasado kabina milžinišką geltoną klumpę, o apačioje du vyrai iš Vidurio Rytų sveikinasi du kart pakštelėdami vienas kitam į skruostus. Iš kur jie kilę, tiksliai pasakyti negaliu, bet kai kurie imigrantai atvažiuoja čia iš šalių, kuriose alkoholio vartojimas nelegalus, o moterys vaikšto prisidengusios nuo galvos iki kojų. Naujuosiuose jų namuose legali ir marihuana, ir prostitucija. Nieko keisto, jei ore užuodžiu su kanapių dvelksmu sumišusių įtampą.

Viešbučio valgomasis nedidelis ir jaukus. Olandai su jaukumu puikiai sutaria. Užsisakau šparagų sriubos. Ji skani. Paėmęs tuščią mano lėkštę padavėjas klausia:

- Gal dabar norėtumėte *intercourse**?
- Atsiprašau?
- *Intercourse*. Jeigu norite.

Galvoju sau: oho, kokie tie olandai liberalūs, kol pagaliau susivokiu, kad jis kalba visai ne apie tai. *Inter course*. Žodžiu, apie pertraukėlę tarp patiekalų.

- Taip, – sakau palengvėjusia širdimi. – Mielai.

Taip ir padarau. Pasimėgauju *inter course* tiesiog *Hotel van Walsum* valgomajame. Man labai patinka tokia neskubri vakarienė.

* Bendravimas, lytiniai santykiai (angl.) (čia ir toliau – vertėjos pastabos).

Gurkšnoju alų, spoksau į vieną tašką ir, bendrai paėmus, dykinėju – kol padavėjas atneša keptą lašišą ir leidžia suprasti, kad mano *inter course* jau baigėsi.

Iš ryto sėdu į metro ir važiuoju ieškoti savo Šventojo Gralio – „Pasaulinės laimės duombazės“, arba PLD. Šiaip tarp žodžių „laimė“ ir „duombazė“ ryšio nežvelgčiau, bet šįkart yra kitaip. Pasaulinė laimės duombazė – tai netikinčiojo atsakas Vatikanui, Mekai, Jeruzalei ir Lasai, kitaip sakant, visi keturi viename. Čia vos spragtelėjęs pele gali atskleisti laimės paslaptis. Paslaptis, pagrįstas ne kokiais efemerškais apreiškimais dykumoje, o šiuolaikiniu mokslu, paslaptimis, kurios saugomos ne senovės pergamentuose, o kietuosiuose diskuose, ir parašytos ne aramėjų kalba, o mūsų laikų rašmenimis – dvejetainiu šifru.

Nužingsniuojų porą kvartalų nuo metro stoties ir staiga mane užplūsta nusivylimas. Koledžo miestelis, kuriame glaudžiasi PLD, panašesnis į biurų kompleksą negu į laimės centrą, visų žmonijos žinių apie laimę saugyklą. Bandau atsikratyti šio jausmo. Galų gale, ko aš tikėjausi? Ozo miesto burtininko? Vilio Vonkos ir umpų lumpų, kurie bėgioja aplinkui ir apimti ekstazės šūkaloja: „Mes ją radome, mes ją radome. Mes radome laimės paslaptį!“?

Ne, turbūt ne to, ir vis dėlto maniau, kad viskas atrodys ne taip steriliai. Bus daugiau laimės, mažiau duomenų.

Einu tolyn paprastu koridoriumi ir pasibeldžiu į paprastas biuro duris. Vyras, kalbantis su olandišku akcentu, šūkteli man užėti.

Štai ir jis. Pats Daktaras Gerabūsena. Rutas Venhovenas – tvarkingas, neseniai į septintą dešimtį įkopęs vyras. Jo barzda žilstelėjusi, akys – žaliai mėlynos. Vilki juodai – išvaizda stilinga, ne liguista.

Atrodo lyg ir pažįstamas, ūmai suprantu kodėl: panašus į olandišką Robino Viljamso (*Robin Williams*) kopiją: toks pats energingas, su išdykėliška šypsena. Pašokęs nuo kėdės ištisia man ranką ir vizitinę kortelę, kurioje parašyta: „Rutas Venhovenas, laimės studijų profesorius.“

Jo kabinetas kaip ir bet kurio kito profesoriaus: aplinkui pilna knygų ir įvairiausių popierių, suversta gal ir ne taip labai, bet esu matęs ir tvarkingesnių vietų. Tik niekur nematyti besišypsancio veidelio. Venhovenas įpila man puodelį žaliosios arbatos. Tada tyli ir laukia, ką pasakysiu aš.

O aš nežinau, ką sakyti. Dirbdamas žurnalistu esu ėmęs šimtus interviu. Šnekinau karalius, prezidentus ir ministrus pirmininkus, ką jau kalbėti apie teroristinių organizacijų, tokių kaip *Hezbollah*, vadus. Tačiau sėdėdamas čia, priešais į Robiną Viljamsą panašų geraširdį olandą profesorį, jaučiuosi suglumęs. Dalis manęs, toji, kuri desperatiškai trokšta sielos ramybės, nori šaukti: „Daktare Venhovenai, jūs atlikote skaičiavimus, visą savo profesinį gyvenimą tyrinėjote laimę, prašau duoti jos man. Parodykite tą prakeiktą laimės formulę!“

Bet to nepasakau. Negaliu atsikratyti ilgametės patirties, kuri verčia išlaikyti tam tikrą atstumą su pašnekovu ir niekada, jokiū būdu neatskleisti per daug apie save. Esu tarsi policininkas, laisvu laiku išėjęs pavakarieniauti su šeima, tačiau negalintis nesižvalgyti po restoraną ir neieškoti potencialių užpuolikų.

Tad užuot nusikrovęs našta nuo sielos, imuosi seno žurnalistų ir moterų, norinčių sušvelninti pasimatymo įtampą, triuko.

„Daktare Venhovenai, – galiausiai sakau, – papasakokite man apie save. Kaip atsidūrėte laimės versle?“

•

Venhovenas atsišlieja kėdėje ir patenkintas ima pasakoti. Gimęs jis dvidešimto amžiaus septintame dešimtmetyje. Visi jo koledžo miestelyje rūkę narkotikus, nešioję marškinėlius su Če Gevaros atvaizdu ir postringavę apie idealią visuomenę. Venhovenas taip pat skendėjęs narkotiniuose dūmuose, tačiau Če Gevaros marškinėlių nevilkėjęs, o „idealios visuomenės“ Rytų bloko šalys jam atrodė stojojančios. Nelinkęs apie šalį spręsti iš jos politinės sistemos jis pamąs: kodėl gi nesprendus apie ją iš rezultatų? Ar jos piliečiai laimingi? Venhovenas herojus buvo ne Če Gevara, o socialines normas ginčijęs devyniolikto amžiaus britų teisininkas Džeremis Bentamas (*Jeremy Bentham*). Bentamas garsėja tuo, jog laikėsi principo „maksimizuoti laimę taip, kad didžiausias jos kiekis tektų didžiausiam žmonių skaičiui“. Venhovenas mielai būtų nešiojęs marškinėlius su Bentamo atvaizdu, jeigu tik būtų tokius turėjęs.

Venhovenas studijavo sociologiją – mokslo sritį, kuri tuo metu gilinosi vien į sergančias, disfunkcines visuomenes. Jai giminiška disciplina, psichologija, tyrinėjo sutrikusius protus. Tik ne jaunas Rutas. Jam buvo įdomūs sveiki protai ir laimingos vietos. Vieną dieną, kiek baimindamasis, bet vis tiek ryžtingai jis pasibeldė į savo kuratoriaus duris ir paprašė leidimo patyrinėti laimę. Kuratorius, protingas, solidžios akademinės patirties turintis vyras, tiesiai šviesiai jam liepė užsičiaupti ir niekada daugiau neminėti to žodžio. Laimė – dalykas nerimtas.

Venhovenas išėjo išbartas, tačiau slapčia džiaugėsi. Suprato užčiuopęs kažką svarbaus. Taip ir buvo, nors tuomet jaunas olandas studentas dar nežinojo, o ir žinoti negalėjo, kad visame pasaulyje mezgasi nauja socialinių mokslų disciplina: laimės studijos. Šiandien Venhovenas sėdi prie vairo mokslo srities, kurios atstovai

kasmet išspausdina šimtus mokslinių straipsnių. Rengiamos laimės konferencijos, leidžiamas paties Venhovo redaguojamas žurnalas *Journal of Happiness Studies* („Laimės tyrimų žurnalas“). Klermonto magistrantūros universitete Kalifornijoje dabar studentai gali įgyti pozityviosios, t. y. laimės, psichologijos magistro ir daktaro laipsnį.

Kai kurie Venhovo kolegos vis dar palaiko jo kuratorių, nes yra įsitikinę, kad laimės tyrinėjimai nepagrįsti ir kvaili. Tačiau jo paties ignoruoti nebegali. Apie šio mokslininko tyrimus žino visi, jis cituojamas žurnaluose, o akademiniam pasaulyje tai labai svarbu.

Pamąstymai apie laimę, žinoma, jokia naujiena. Senovės graikai ir romėnai apie tai net labai daug mąstė. Aristotelis, Platonas, Epikūras ir kiti išminčiai prakaitavo prie amžinųjų klausimų. Kas yra geras gyvenimas? Ar malonumas yra tas pats kas laimė? Kada išrasime vandentiekį namuose?

Vėliau prie graikų ir romėnų prisijungė kiti, tai buvo blyškia-veidžiai vyrai iš gerokai šiauresnių teritorijų, be saiko sėdinėjantys kavinėse ir kontempliuojantys neišsprendžiamus galvosūkius. Tokie vyrai kaip Kantas, Šopenhaueris, Milas, Nyčė, o vėliau ir Laris Deividas (*Larry David*). Jie taip pat turėjo daug ką pasakyti apie laimę.

Reikia nepamiršti ir religijos. Kas ji, jeigu ne vedlys į laimę? Kiekvienas tikėjimas savo sekėjams siūlo būdus ją pasiekti, nesvarbu, šiame ar kitame gyvenime, nesvarbu, per nuolankumą, meditaciją, atsidavimą, o jeigu jau taip nutiko, kad esate žydas arba katalikas – per kaltę.

Gal šie būdai ir padėdavo, gal net leisdavo patirti nušvitimą, vis dėlto tai nebuvo mokslas. Tik varganos nuomonės apie laimę. Gal tos nuomonės ir pagrįstos patirtimi, bet vis tiek yra tik nuomonės, o šiuolaikiniame pasaulyje nuomones mes vertiname menkai, na, galbūt išskyrus savąją, ir tai ne visada. Ne, mes vertiname ir dėmesį kreipiame į tiksluosius mokslus, o jeigu jie neduoda atsakymo – tada į socialinius. Labiausiai mums patinka išsamūs tyrimai. Žiniasklaidos atstovai instinktyviai jaučia, jog geriausias būdas pasiekti klausytojų ausis yra trys žodžiai: „Naujausiais tyrimais nustatyta...“ Ir nelabai svarbu, kas bus toliau. Naujausiais tyrimais nustatyta, kad vynas jums naudingas arba kad jis jus žudo. Naujausiais tyrimais nustatyta, kad namų darbai bukina smegenis arba jas tobulina. Ypač mėgstame tuos tyrimus, kurie pateisina mūsų ydas, pavyzdžiui: „Naujausiais tyrimais nustatyta, kad žmonės, kurių darbo stalas netvarkingas, yra protingesni“, arba „Naujausiais tyrimais nustatyta, kad kasdienis dujų kaupimasis žarnyne susijęs su ilgesne gyvenimo trukme.“

Taip, norint, kad į naująjį mokslą apie laimę būtų žiūrima rimtai, reikia atlikti tyrimų. Bet visų pirma reikia žodyno, rimto žargono. Žodis „laimė“ netinka. Skamba pernelyg paviršutiniškai, pernelyg suprantamai. Tai negerai. Taigi mokslininkai sugalvojo ką ką neįtikėtina: „subjektyvi gerovė“. Tobula. Ne tik daug skiemenų, frazė beveik nesuvokiama nespecialistui, bet ją galima paversti ir dar miglotesne santrumpa SWB*. Iki šiol norėdami rasti naujausių tyrimų apie laimę, *Google* paieškoje turite suvesti SWB, o ne „laimė“. Toliau rutuliojosi kitos žargono dėlionės dalys: „pozityvus patyrimas“ – kai kas nors jaučiasi gerai, „neigiamas patyrimas“ – teisingai atspėjote – kai kas nors jaučiasi blogai.

* SWB – *subjective well-being* (angl.).

Naujajam mokslui apie laimę dar reikėjo ir duomenų. Skaičių. Koks gi mokslas be skaičių, pageidautina – didelių, su daug skaitmenų po kablelio. Kaip mokslininkai tuos skaičius gauna? Ogi viską matuodami.

Deja. Iškilo milžiniška kliūtis. Kaip išmatuoti laimę? Laimė – tai juk jausmas, nuotaika, požiūris į gyvenimą. Laimės pamatuoti neįmanoma.

O gal įmanoma? Ajovos universiteto neuromokslininkai nustatė, kokios smegenų sritys susijusios su gera, o kokios su bloga nuotaika. Jie prijungdavo savo tiriamuosius (paprastai pinigų stojojančius koledžo studentus) prie magnetinio rezonanso aparatų ir rodydavo įvairius paveikslėlius. Žiūrint į malonius paveikslėlius (kaimiškus kraštovaizdžius, žaidžiančius delfinus) suaktyvėdavo priešakartinė smegenų žievė.

Matant nemalonius vaizdus (nafta suteptą paukštį arba negyvą kareivį sužalotu veidu) suaktyvėdavo primityvesnės smegenų sritys. Kitais žodžiais tariant, malonūs jausmai atsispindi vėliausiai išsivysčiusiose smegenų srityse. Kyla intriguojantis klausimas: ar mes, žvelgiant per evoliucijos (o gal ir asmeninę) prizmę, slenkame laimės link?

Mokslininkai bandė ir kitaip išmatuoti laimę: tyrė streso hormonus, širdies aktyvumą ir tai, kas vadinama „veido kodavimu“ – skaičiavo, tarkime, kiek kartų tiriamieji nusišypso. Visi šie metodai yra daug žadantys ir vieną dieną mokslininkai tikrai galės pamatuoti jūsų laimę, kaip gydytojas pamatuoja temperatūrą.

Vis dėlto dabar laimė dažniausiai matuojama ne tokiais moderniais ir, geriau pagalvojus, gana akivaizdžiais būdais. Klausima žmonių, kokie laimingi šie jaučiasi. Rimtai. „Atsižvelgus į visas aplinkybes, koks laimingas jautėtės pastaruoju metu?“ Maždaug

tokį klausimą tyrėjai pateikdavo žmonėms visame pasaulyje pastaruosius keturis dešimtmečius.

Rutas Venhovenas su kolegomis tvirtina, kad atsakymai itin tikslūs. „Gali sirgti ir apie tai nežinoti, – sako man Venhovenas, – bet negali būti laimingas ir to nežinoti. Taip jau yra, jog jeigu esi laimingas, tai žinai.“

Galbūt, bet nereikėtų nuvertinti žmonių saviapgaulės gebėjimų. Ar iš tiesų mes gebame įvertinti savo laimę? Pamenu, kai man buvo septyniolika, nuoširdžiai maniau esąs laimingas ir patenkinimas, o visas pasaulis lai eina velniop. Žvelgdamas atgal suprantu, kad buvau gerokai persirūkęs žolės. O dar tas alus. Jei gerai prisimenu.

Kitas greičio ribojimo kalnelis kelyje į laimę: visi žmonės skirtingai ją apibrėžia. Jums laimė gali būti visai kas kita nei man. Mano mėgstamiausias laimės apibrėžimas susidėliojo nelaimingo žmogaus, kurio vardas Nojus Vebsteris (*Noah Webster*), galvoje. Rašydamas pirmąją amerikietišką žodyną 1825 metais jis laimę apibrėžė kaip „malonius pojūčius, kylančius iš pasitenkinimo kuo nors geru“. Tai viską pasako. „Malonūs pojūčiai“ perša mintį, kad laimė yra jausmas. Hedonistai paklaiktų iš džiaugsmo. „Pasitenkinimas“ pakiša užuominą, jog laimė – daugiau nei vien gyvuliškas malonumas. Pasitenkinimas kuo? Kuo nors „geru“ – manau, šį žodį Websteriui reikėjo rašyti iš didžiosios raidės. Kuo nors Geru. Mes norime jaustis gerai, tačiau dėl teisingų priežasčių. Aristotelis tai būtų palaiminęs. „Laimė – dorybinga sielos veikla“, – tvirtino jis. Kitaip sakant, dorybingas gyvenimas yra laimingas gyvenimas.

Mes, žmonės, esame pastarųjų penkių minučių būtybės. Vieno tyrimo dalyviai, kelios minutės iki testo apie laimę ant šaligatvio radę dešimties centų monetą, tvirtino apskritai esantys labiau patenkinti gyvenimu už tuos, kurie monetos nerado. Šią žmogiškosios

prigimties keistenybę mokslininkai mėgino suvokti taikydami patirties fiksavimo metodą. Prisirišdavo prie savęs delninį kompiuterį primenantį prietaisėlį ir baksnodavo jį daugybę kartų per dieną. Ar dabar jaučiatės laimingas? O dabar? Koją pakiša stebėtojo efektas. Jau vien tai, kad stebime, skatina tai, ką stebime. Kitais žodžiais tariant, tas baksnojimas savaime gali sukelti žmogui laimės pojūtį.

Be to, dauguma žmonių pasauliui nori atrodyti laimingesni. Tai paaiškina, kodėl laimingumo rodikliai būna aukštesni, kai apklausa atliekama akis į akį, negu tada, kai prašoma užpildyti paštu siunčiamas anketas. O jeigu klausėjas yra priešingos lyties atstovas, laimės rodikliai dar aukštesni. Instinktyviai suvokiame, kad laimė – seksualu.

Tačiau laimės tyrinėtojai lengvai apsigina. Pirma, apklaustųjų atsakymai laikui bėgant nesikeičia. Be to, atsakymus mokslininkams patvirtina, tarkime, apklaustųjų draugai arba giminaičiai. „Ar Džo jums atrodo laimingas žmogus?“ Pasirodo, aplinkiniai mūsų laimę suvokia labai panašiai kaip mes patys. Taip mokslininkai matuoja ir intelekto koeficientą, požiūrį į rasizmą, kitus subjektyvius dalykus. Tai kodėl taip negalima matuoti laimės? Be to, kaip rašė laimės tyrinėjimų grandas Mihalas Čiksentmihalis (*Mihály Csikszentmihalyi*): „Kai žmogus sako esąs „gana laimingas“, negalima nekreipti dėmesio į jo žodžius arba nuspręsti, kad jis nori pasakyti visai priešingai.“

Tad jeigu šiuos laimės tyrinėjimus laikysime pagrįstai tiksliais, ką jie rodo? Kas yra laimingas? Ir kaip man tokiu tapti? Štai dabar ateina Ruto Venhovenos duombazės eilė.

Venhovenas nusiveda mane į kabinetą, kuris toks pat beveidis ir besielis kaip visas koledžo miestelis. Čia stovi pustuzinis kompiuterių. Juos prižiūri nedidelis PLD kolektyvas, dauguma jų savano-

riai, bet nė vienas neatrodo labai laimingas. Stengiuosi nesureikšminti šio neatitikimo – net ir antsvorio turintis gydytojas gali duoti puikių patarimų, kaip treniruotis ir kokios dietos laikytis.

Stabteliu norėdamas pajusti akimirkos svarbą. Šiuose kompiuteriuose, tiesiai priešais mane, yra sukaupotos visos žmonijos žinios apie laimę. Dešimtmečius faktiškai ignoravę šią temą, socialinių mokslų specialistai dabar stengiasi atsigriebti už prarastą laiką ir neįtikėtinais tempais kepa mokslinius straipsnius. Galima sakyti, kad laimė – tai nauja mada.

Tyrimų duomenys akivaizdūs ir prieštaraujantys nuojautai, tikėtini ir netikėti. Daugeliu atvejų jie tik patvirtina didžiųjų senovės mąstytojų idėjas, tarsi senovės graikams dar reikėtų patvirtinimo. Štai keli atradimai, kuriuos pateikiu visai atsitiktine tvarka.

Ekstravertai laimingesni už introvertus, optimistai laimingesni už pesimistus; susituokę žmonės laimingesni už vienišius, nors vaikų turintys žmonės ir nėra laimingesni už bevaikius; respublikonai laimingesni už demokratų; religines apeigas praktikuojantys žmonės laimingesni už nepraktikuojančius; mokslo laipsnį turintieji laimingesni už jo neturinčius, bet aukštesnį laipsnį įgiję žmonės yra ne tokie laimingi, kaip turintys tik bakalaurą; aktyvų seksualinį gyvenimą gyvenantys žmonės laimingesni už jo negyvenančius; vyrai ir moterys laimingi vienodai, nors moterų emocijų spektras ir platesnis; meilės romanas suteiks laimės, tačiau ši nekompensuos nemalonių išgyvenimų, kuriuos patirsite, kai apie jį sužinojęs sutuoktinis jus paliks; mažiausiai laimingi žmonės jaučiasi važiuodami į darbą; užsiėmę žmonės laimingesni už tuos, kurie neturi ką veikti; turtingi žmonės laimingesni už vargšus, tačiau ne taip jau labai.

Ir ką mums dabar daryti su šiais atradimais? Susituokti, tačiau likti be vaikų? Pradėti reguliariai lankytis bažnyčioje? Mesti

doktorantūros studijas? Neskubėkite. Mokslininkams sunkiai sekasi išnarplioti klausimą, kurį jie vadina „atvirkštiniu priežastinumu“, o mes vadiname vištos ir kiaušinio problema. Pavyzdžiui, ar sveiki žmonės laimingesni už nesveikus, ar laimingi žmonės tiesiog yra sveikesni? Susituokę žmonės laimingi, o gal laimingi žmonės dažniau susituokia? Sunku atsakyti. Atvirkštinis priežastingumas tarsi piktoji dvasia prikrečia pokštų atliekant daugelį tyrimų.

O man įdomu sužinoti, ne kas tokie yra laimingi, bet kur jie laimingi ir kodėl. Išgirdęs tokį mano klausimą Venhovenas atsidūsta ir pripila dar vieną puodelį arbatos. Čia skaičiavimai darosi dar sudėtingesni. Ar tikrai galime pasakyti, kuriose šalyse kurie žmonės yra laimingesni už kitus? Ar tik mano laimingiausių pasaulio vietų paieškos nesibaigė dar neprasidėjusios?

Visos kultūros turi žodį laimei nusakyti, kai kurios iš jų tų žodžių turi daug. Tik ar anglų kalbos žodis *happiness* reiškia tą patį, ką prancūzų *bonheur*, ispanų *felicidad* arba arabų *sahaada*? Kitais žodžiais tariant, ar laimę galima išversti? Štai keli įrodymai, kad galima. Šveicarų laimės rezultatai vienodi, nepriklausomai nuo to, ar anketą jie pildė prancūzų, vokiečių ar italų kalba (visos trys – pagrindinės šalies kalbos).

Visose kultūrose laimė vertinama, tačiau nevienodai. Rytų Azijos šalys harmoniją ir įsipareigojimų visuomenei vykdymą iškelia aukščiau už asmeninį pasitenkinimą; galbūt neatsitiktinai šių šalių gyventojų laimės lygis žemesnis, tai vadinama Rytų Azijos laimės spraga ir man truputį primena Didįjį Kinijos kanjoną. O kur dar polinkis padaryti gerą įspūdį. Kelia rūpesčių tikimybė, kad žmonės į klausimus apie laimę atsako ne iš širdies, o taip, kaip priimta jų visuomenėje. Pavyzdžiui, japonai, garsėjantys kuklumu, bijo išsišokti; be to, nors yra gana turtingi, labai laimingi nesijau-

čia. Daug metų gyvenau Japonijoje, bet taip ir nepripratau, kad japonės juokiasi ir šypsosi prisidengusios burną, tarsi gėdytųsi savo džiaugsmo.

O štai mes, amerikiečiai, laime puikuojamės, mus veikiausiai būtų galima apkaltinti tuo, kad, norėdami padaryti įspūdį, savo pasitenkinimą išpučiame. Štai ką Jungtinėse Valstijose gyvenantis Lenkijos pilietis sakė rašytojai Laurai Klos Sokol (*Laura Klos Sokol*) apie amerikiečius: „Kai amerikietis tvirtina, kad buvo puiku, žinau – buvo gerai. Kai tikina, kad buvo gerai, suprantu, jog neblogai. O kai sako, kad neblogai, tada man aišku – nieko gero.“

Užduotis laukia nelengva. Laimės atlase, jeigu toks apskritai egzistuoja, susigaudyti bus nelengva. Visai kaip sulamdytame žemėlapyje, kurį laikome automobilio daiktadėžėje. Tačiau aš buvau ryžtingai nusiteikęs nerti pirmyn ir neabejojau: gal ir sunku įžvelgti skirtingų šalių laimės atspalvius, vis dėlto įmanoma suprasti, kad vienos šalys yra laimingesnės už kitas.

Venhovenas leidžia man laisvai naudotis jo duomenų baze ir palinki sėkmės, tačiau iškart perspėja: „Jums gali nepatikti tai, ką čia rasite.“

„Ką turite galvoje?“

Tada jis paaiškina, kad laimingiausios vietos nebūtinai atitinka mūsų išankstines nuostatas. Kai kurios laimingiausios pasaulio šalys, pavyzdžiui, Islandija arba Danija, yra labai homogeniškos ir į šipulius triuškina amerikiečių įsitikinimą, kad jėga ir laimė slypi įvairovėje.

Vienas nesenas Venhovo atradimas gerokai nusmukdė jo populiarumą tarp kolegų sociologų. Jis išsiaiškino, kad pagal pajamų

pasiskirstymą negalima nustatyti laimingumo lygio. Šalys, kuriose atotrūkis tarp turtingųjų ir vargšų labai didelis, yra ne mažiau laimingos už tas, kuriose pajamos pasiskirsčiusios tolygiau. O kartais netgi laimingesnės.

„Mano kolegų tai nėra maž nedžiugina, – aiškina Venhovenas. – Nelygybė sociologijos fakultete – labai rimtas dalykas. Ji – daugybės mokslinių pasiekimų pagrindas.“

Aš mandagiai išklausau informaciją, bet esu įsitikinęs, kad jis perdeda manęs tykančius pavojus. Klystu. Laimingiausių pasaulio vietų paieškos bet ką gali padaryti labai nelaimingą – ar bent jau įvaryti siaubingą galvos skausmą. Kaskart spragtelėjęs pele susiduriu su paslaptimis ir akivaizdžiomis prieštaramis. Štai pavyzdys: daugumoje laimingiausių pasaulio šalių savižudybių rodikliai taip pat aukšti. Ir dar vienas: žmonės, praktikuojantys religiją, yra laimingesni už kitus, tačiau laimingiausios pasaulio tautos – pasaulietiškos. O Jungtinės Valstijos, turtingiausia ir galingiausia šalis pasaulyje, pasirodo, toli gražu nėra laimės šventovė. Daugelis pasaulio tautų laimingesnės už mus.

Mano dienos Roterdame virsta malonia rutina. Papusryčiauju viešbutyje, dar kiek pasimėgauju *inter course*, tada metro važiuoju į Pasaulinę laimės duombazę. Ten naršau, tarp straipsnių ir kitų duomenų ieškodamas to nesurandamo laimės atlaso. Vakaraus einu į savo kavinę (niekaip neįsimenu jos pavadinimo), geriu šiltą alų, rūkau cigariukus ir mintiju apie laimės prigimtį. Šioje rutinoje labai daug apmąstymų, dideli svaiginimosi mastai ir labai mažai tikro darbo. Kitais žodžiais tariant, labai europietiška kasdienybė. Darau si visai kaip vietinis.

Pats nežinau kodėl, bet nusprendžiu pradėti nuo laimės kopėčių apačios ir kilti į viršų. Kurios šalys pačios nelaimingiausios? Nenuostabu, kad į šią kategoriją patenka dauguma Afrikos valstybių. Tanzanija, Ruanda ir Zimbabvė – kone pačiame laimės šulinio dugne. Kelios Afrikos valstybės, tokios kaip Gana, sugebėjo gauti vidutinius vertinimo balus, bet tai ir viskas. Priežastys atrodo aki-vaizdžios. Žiaurus skurdas laimės neprideda. Mitas apie laimingus taurius laukinius ir tėra mitas. Jeigu nepatenkinti mūsų baziniai poreikiai, laimingi nebūsime.

Labai įdomu, nes atrandau dar vieną grupę tautų, kurios įstrigusios laimės spektro apačioje – tai buvusios Sovietų Sąjungos respublikos: Baltarusija, Moldova, Ukraina, Uzbekistanas ir daugelis kitų.

Ar demokratinės santvarkos šalys laimingesnės nei tos, kuriose vyrauja diktatūra? Nebūtinai. Dauguma tų Sovietų Sąjungos respublikų buvo neva demokratinės, be to, dabar jos vienareikšmiškai laisvesnės nei anais laikais, vis dėlto jų laimės rodikliai nuo Sovietų Sąjungos subyrėjimo tik krito. Ronas Inglehartas (*Ron Inglehart*), Mičigano universiteto profesorius, didžiąją dalį savo profesinės veiklos paskyrė demokratijos ir laimės ryšio studijoms. Jis įsitikinęs, kad priežastingumas čia atvirkščias: ne demokratija skatina laimę, o laimingos vietos linkusios į demokratiją – žinoma, Irakui tai nieko gera nežada.

O kaipgi tie šilti ir saulėti kraštai, atogrąžų rojaus kampeliai, kuriuos mes siejame su laime ir mokame didelius pinigus, kad galėtume ten paatostogauti? Pasirodo, ne tiek jau daug ten tos laimės. Fidžis, Taitis ir Bahamos priklauso vidutinių laimės platumų regionui. Laimingos šalys dažniausiai išsidėsčiusios nuosaikaus klimato zonose, o kai kuriose pačiose laimingiausiose – pavyzdžiui, Islandijoje – ir visai šalta.

Laimė slidi kaip ungurys. Šveicarai įsitempę, bet laimingi. Tailandiečiai atsipūtę, bet laimingi. Islandams džiaugsmo teikia nusigėrimas iki žemės graibymo. Moldavams viskas – vien kančia. Gal indų protas ir gali suvirškinti tokias prieštaras, bet manasis – ne. Skambinu vienam iš žymiausių laimės tyrinėtojų Johnui Helliwellui. „Viskas labai paprasta, – sako jis. – Į laimę veda daug kelių.“ Žinoma. Ir kaip galėjau apie tai nepagalvoti? Tolstojus veikiausiai apsisvertė kape. Visos nelaimingos šalys panašios, o tos, kurios laimingos – laimingos kiekviena savaip.

Laimės geografija – kelionių eseistikos, psichologijos, mokslinių studijų ir humoreskos dėlionė – skraidina skaitytoją nuo Amerikos iki Islandijos, nuo Šveicarijos iki Indijos, nes knygos autoriui – bambekliui iš prigimties – magia suprasti, kas ir kodėl reiškia laimę skirtingose pasaulio šalyse. Ar šveicarai laimingesni, nes gyvena demokratiškiausioje pasaulio šalyje? Ar Kataro piliečius džiugina maudynės naftos piniguose? Ar Butano karalius – tikras vizionierius, pasiūlęs verčiau skaičiuoti bendrą nacionalinę laimę, o ne bendrą nacionalinį produktą?

Prityręs JAV radijo ir spaudos žurnalistikos vilkas Ericas Weineris, negailėdamas sąmojo ir intelektualių įžvalgų, atsako į šiuos bei kitus klausimus; atveria įdomesnių kelionių kryptių ir saulėtesnio požiūrio horizontus.

